

ФАХОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА- МУЗИКАНТА

Алла РАСТРИГІНА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Стратегія розвитку мистецької освіти сьогодення пов'язана із внесенням інноваційних перетворень до її змісту й має ґрунтуватись на вирішенні завдань щодо якісної підготовки професійно компетентного педагога-музиканта, що, на наш погляд, потребує удосконалення мистецько-технологічних шляхів її реалізації. Тобто, досягнення внутрішньої єдності мистецької освіти має відбутися за рахунок осягнення духовних важелів мистецтва й удосконалення мистецької практики [1, с.32].

У системі підготовки майбутнього педагога-музиканта цикл вокально-хорових дисциплін й хорове диригування зокрема, займає одне із провідних місць, оскільки визначається специфікою роботи фахівця, спрямованою на практичне вирішення завдань формування духовності підростаючого покоління засобами хорового мистецтва.

Аналіз матеріалів з проблеми дослідження. Загальноприйнятими є положення навчальної програми з курсу хорового диригування [2]. Його метою є виховання у студентів любові до хорового мистецтва, диригентської діяльності, оволодіння знаннями з теоретичних основ диригування, а також виконавськими навичками та уміннями, необхідними для практичної роботи з хором. В класі хорового диригування вирішується комплекс завдань, що є специфічним для хорового мистецтва, як для виду мистецтва, так і як для навчального предмету. А саме: розвиток усіх необхідних для хорового диригента

фахових компетенцій: мелодичного, гармонічного, вокального, внутрішнього слуху, ладово-ритмічного відчуття, музичної пам'яті, музичного мислення; формування навичок самостійної роботи над партитурою (спів хорових партій, акордів, виконання хорової партитури на фортепіано, усний та письмовий музично-теоретичний і вокально-хоровий аналіз твору), а також навичок свідомого, активного, глибокого диригентського втілення хорового твору з обґрунтованою інтерпретацією.

В процесі занять з хорового диригування студенти вивчають художньо повноцінні зразки української й зарубіжної хорової літератури різних епох та стилів, народнопісенної творчості, пісень написаних для дітей, а в період практичної роботи із дитячим або ж студентським хоровим колективом відбувається ознайомлення майбутніх фахівців з організаційними та методичними основами роботи з хором, зокрема, з організацією хору та хорових занять, виробленням вокально-хорової техніки, елементів хорового звучання, музично-теоретичним навчанням учасників хору, виконавською діяльністю хору. Весь перелічений комплекс завдань враховується при складанні початкової та робочої програм з курсу.

Окреслення комплексу фахових компетенцій, що є вагомою складовою професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта й які формуються у відповідності до вищезазначених завдань з курсу хорового диригування, складає *мету*

даної статті

Виклад основного матеріалу. Відправною тезою в удосконаленні навчальної програми з диригування з метою поглибленого розвитку фахових компетенцій студента, для нас стала думка М. Корсавіна [3, с.16] про те, що істинним диригентом може бути тільки той, хто володіє високим рівнем загальної, професійної, виконавської культури, знає світову музичну та художню літературу, добре розуміється в гармонії, поліфонії, інструментовці, має досконалий диригентський апарат, що передбачає еластичні руки, вольовий рух, чіткість й ясність схеми, «музикальність» рук (О.В. Гаук).

Отже, в системі підготовки майбутніх педагогів-музикантів хорове диригування як навчальний предмет, на наш погляд, є одним із найбільш складних і специфічних серед інших видів професійної діяльності, оскільки потребує набуття інтегрованих фахових компетенцій, що є необхідною складовою професійної компетентності фахівця-музиканта.

Успішному вирішенню зазначених завдань сприяють міжпредметні зв'язки даного курсу з іншими дисциплінами, що забезпечують у комплексі фахову підготовку студента, а також посилюють його професійно-педагогічну спрямованість.

Оволодіння технікою диригування неможливе без навичок та вмій, пов'язаних з дисциплінами музично-теоретичного циклу (сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, поліфонія, музична література). Майбутній педагог-музикант має бути спроможним визначити гармонічний та ладофункціональний розвиток музично-тематичного матеріалу, чути структуру акорду і його розташування, утримувати без інструменту висоту тональності, сольфеджувати кожну партію окремо (горизонтально) і почергово (вертикально), переходити з однієї партії на іншу. Засвоєння вказаних дисциплін сприяє формуванню фахових компетенцій, необхідних для професійного виконавського втілення хорових творів.

Важливого значення для майбутнього фахівця набуває оволодіння інструментом, яке дає змогу студенту самостійно ознайомитися з хоровою партитурою, вивчити й проілюструвати з відповідними нюансами, фразуванням, темпами. Виконавська культура сприяє оволодінню методикою диригентсько-хорової роботи й є одним з проявів професійної компетентності майбутнього фахівця-музиканта.

Диригентська діяльність пов'язана також із постановкою голосу та основами вокалу. Правильне оволодіння вокальними навичками, свідоме засвоєння методики виховання

співацького голосу сприяють розвитку професійної компетентності студента.

Надзвичайно важливим є взаємозв'язок диригування з такими дисциплінами, як хорознавство й хоровий клас. Для усвідомленого сприйняття інтерпретації й виконання творів у класі та з хором необхідні теоретичні знання з курсу хорознавства, які реалізуються в практичній роботі з навчальним студентським хором, а під час проходження педагогічної практики - шкільним хором.

Навчальна робота у класі хорового диригування проводиться у органічній єдності та взаємодії таких важливих сторін, як: заняття з викладачем, репетиційна робота з концертмейстером, самостійна робота студента над творами репертуару та створенням індивідуальних творчих завдань, практична робота з колективом. Навчання у класі хорового диригування вирізняється тим, що на відміну від солістів-виконавців під час навчання студент не має змоги спілкуватися з своїм інструментом. З хором він починає працювати лише після оволодіння певним арсеналом диригентської техніки та ознайомлення з основами роботи з хором.

Таким чином, робота студента в класі хорового диригування передбачає опанування комплексом фахових компетенцій, пов'язаних із засвоєнням музично-теоретичних знань, диригентсько-хорових навичок та умінь набуттям індивідуальних особистісних якостей, що необхідні для компетентної організації хорового виконавського колективу. Це мають бути: знання з основ техніки диригування (історія зародження та розвитку диригентського мистецтва, особливості диригентської "мови", інформаційна природа диригентських жестів, диригентський апарат та його складові, основні метричні схеми, прийоми показу вступу та зняття, диригентські штрихи, засоби виразності в диригуванні тощо); знання з музично-теоретичних дисциплін, які допоможуть визначити особливості музичної мови (інтонація, мотив, музична фраза, тема, тип мелодичного руху, лад, темброве забарвлення), ладотональності (тональний план, прийоми зміни тональностей - відхилення, модуляції, співставлення), гармонічної мови (функції гармонії у формоутворенні), метр, ритм, розмір, жанровий стиль; знання теоретичних основ хорознавства (тип і вид хору), хорові партії співацькі голоси та їх природа (групи та класифікація голосів, дихання, тембр, діапазон - загальний, робочий, теситура, регістри, перехідні звуки), елементи хорової звучності (стрій - чистота звуковисотного інтонування, ансамбль - загальний, частковий, унісонний,

тембровий, ритмічний, динамічний тощо); знання виконавських засобів виразності та їх функції (темп, ритм, фразування, штрихи, кульмінація, прийоми зображальності у співі); знання методики роботи з хором (врахування особливостей психофізіологічного, музичного та вокального розвитку осіб різних вікових груп, особливості добору репертуару для дитячих, навчальних, професійних хорів, причини недоліків у вокально-слуховому розвитку та засоби їх подолання, прийоми роботи над строем, ансамблем, звукоутворенням, дикцією, співацьким та хоровим диханням).

Крім засвоєння інтегрованих компетенцій з профільюючих дисциплін, студент у класі хорового диригування має оволодіти комплексом власне диригентських та хормейстерських навичок та умінь як складової його фахової компетентності. Серед великої їх кількості особливої ваги набувають: усвідомлене використання мануальної техніки як засобу втілення художнього змісту твору у диригентському жесті; самостійне вивчення й грамотне виконання на фортепіано хорової партитури; точне у ладовому відношенні інтонування хорових партій (горизонтальне, вертикальне, сольфеджіо, з текстом, на склади, вокалізація), дотримання основних правил співу щодо співацької постави, звукоутворення й звуковедення, дихання (пофразне, ланцюгове), дикція, зосередження уваги на неточностях у виконанні та виправленні їх; здійснення "тональної настройки" від камертону «ля»; розкриття змісту твору на основі музично-теоретичного та вокально-хорового аналізу твору; створення власної інтерпретації твору; розрізнення відмінностей хорової музики різних епох та сторіч; спів з допомогою внутрішнього слуху "про себе" твору для слухового та вокально-інтонаційного його засвоєння; організація та проведення репетиційної роботи з хором; корегування вокально-хорового звучання при засвоєнні хористами твору; розспівування хору й подолання недоліків у звучанні, пояснення природи їх появи, використання різних прийомів для подолання труднощів; організація концертних виступів, підтримання відповідного тону у колективі під час виконання тощо.

Отже, зміст навчання у класі хорового диригування визначається набуттям студентами як інтегрованих фахових компетенцій, так і спеціальних, що притаманні власне такому виду діяльності. Робота у цьому напрямку має здійснюватися з урахуванням системи існуючих сьогодні науково-аргументованих загально-дидактичних, музичних та спеціальних принципів навчання. Серед останніх слід виділити принципи науковості, системності й послідовності, доступності й посильності,

наступності й перспективності, єдності усвідомленого й емоційного, художнього й технічного тощо. Функціонуючи в тісному взаємозв'язку, зазначені принципи утворюють досить міцний фундамент для набуття студентами професійної компетентності.

Принципово важливого значення в організації й здійсненні навчально-виховного процесу у класі хорового диригування має коректне використання й співвідношення методів і прийомів. Багатогранність диригентської професії вимагає комплексного підходу до формування у студентів диригентських навичок та умінь, що в свою чергу передбачає широке використання самих різноманітних методів навчання: вербальних, наочних, практичних, репродуктивних, проблемних.

Одним з найбільш поширених у практиці мистецької освіти є пояснювально-ілюстративний метод який поєднує вербальний і наочний методи (пояснення за допомогою слова та показ).

Вербальний метод передбачає використання бесіди, пояснення, розповіді, усного аналізу. Так, наприклад, при ознайомленні з твором спочатку проводиться бесіда про авторів музично-поетичного тексту, аналізуються та характеризуються особливості виражальних засобів (ладотональний план, гармонічна мова, музична форма, метро-ритмічна структура, динаміка та ін.), визначаються прийоми диригентського втілення.

З наочних методів застосовуються виконання твору на фортепіано, ілюстрація запису, показ викладачем диригентського його втілення під супровід концертмейстера, спів хорових партій. Завдяки дохідливості, емоційності та естетичному впливу показ створює можливості для наслідування, що дуже важливо для здійснення диригентської діяльності. Для усвідомленого оволодіння диригентською технікою та методикою роботи з хором корисно: відтворювати голосом хорові партії з тактуванням різними способами (сольфеджування, на склади, з текстом, вокалізація, з підтримкою інструменту, самостійне інтонування, спів напам'ять, гра та і спів хорової партії сольфеджіо та зі словами); співати мелодичну лінію хорові партії з одночасним виконанням хорової партитури на фортепіано; грати партитуру на фортепіано і одночасно співати вилучену з неї хорову партію; співати хорові партії, здійснюючи перехід з однієї на іншу; співати почергово звуки (тони), що складають акорд; транспонувати хорові партитури при виконанні на фортепіано на півтону вгору і вниз; самостійно визначати особливості та виконавські труднощі твору з наступним їх обговоренням з викладачем;

самостійно добирати вправи, розспівки для вокально-хорового розвитку та подолання складних епізодів у творі щодо мелодичного (звуквисотного) руху, ритму, темпу характеру тощо; здійснювати "настройку" на тональність твору від камертону "ля" та "роздавати" звук початкового акорду хоровим партіям згідно існуючих норм.

Важливого значення набувають також практичні методи, які не тільки допомагають в оволодінні основами диригентської техніки та практичної роботи з хором, а й впливають на розвиток творчої ініціативи студентів. Одним з найбільш ефективних у цьому відношенні можна вважати широке використання хрестоматійного матеріалу для хорового співу з методичними вказівками для диригента [4], а також вправ, як одного з способів реалізації практичних методів. Кожна вправа має конкретне призначення і спрямовується на виправлення недоліків у техніці диригування, удосконалення художньої виразності диригентського жесту та практичних умінь, навичок, потрібних для здійснення хорової роботи.

Неможливо оволодіти диригентською технікою, компетенціями, необхідними для практичного втілення без репродуктивного методу, який об'єднує словесні, наукові та практичні методи. Використання цього методу передбачає поглиблення раніше набутих знань, відпрацювання набутих умінь, навичок та їх удосконалення за допомогою цілеспрямованого добору музично-дидактичного матеріалу: системи вправ, хорових творів.

Велику користь приносить також проблемний метод, який в класі хорового диригування реалізується за рахунок виконання індивідуальних творчих завдань. Його використання спрямовується на активізацію мислення, розвиток креативності та самостійності студентів в оволодінні

мануальною технікою та методикою роботи з хором.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок про те, що зміст і завдання курсу хорового диригування як навчального предмету, що є одним із найбільш складних і специфічних серед інших видів професійної діяльності, визначається необхідністю набуття студентами в процесі його опанування як інтегрованих фахових компетенцій, так і спеціальних, що притаманні хоровому мистецтву як одному із видів мистецтва. Успішному вирішенню зазначених завдань сприяють міжпредметні зв'язки даного курсу з іншими дисциплінами, що забезпечують у комплексі фахову підготовку студента, а також посилюють його професіоналізм. Саме окреслений комплекс фахових компетенцій, що отримується студентом в процесі вивчення хорового диригування, забезпечує рівень його професійної компетентності й складає основу професіоналізму майбутнього педагога-музиканта.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274с.
2. Програма навчального курсу «Диригування» за вимогами кредитно-модульної системи / Укл. Е.С. Заруба, А.М. Растригіна. – Кіровоград : КДПУ ім.В.Винниченка, 2006 – 38с.
3. Корсавин М. Мысли о дирижерском искусстве – О.: «ПІАСКЕ» ЗАТ, 2008. – 156 с.
4. Заруба Е., Растригіна А. Хрестоматія з хорового диригування: навчально-методичний посібник для музичних відділень мистецьких факультетів. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2004 – 104с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Растригіна Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання КДПУ ім.В.Винниченка

Коло наукових інтересів: Модернізація професійної мистецької освіти, духовність освіти і виховання, впровадження педагогіки свободи в вітчизняний освітній простір